
СТОРІНКА МОЛОДОГО ВЧЕНОГО

УДК 332.26

СУЧАСНИЙ СТАН І ТЕНДЕНЦІЇ ВИКОРИСТАННЯ ЗЕМЕЛЬНИХ РЕСУРСІВ У СІЛЬСЬКОМУ ГОСПОДАРСТВІ

ШЕВЧЕНКО О.В.,
аспірант*

*Національний університет біоресурсів і природокористування
України*

Досліджено сучасну структуру земельного фонду України та його динаміку. Визначено показники ефективності використання і відтворення земель сільськогосподарського призначення за сучасних умов господарювання. Проаналізовано ефективність використання земельно-ресурсного потенціалу в регіональному розрізі.

Постановка проблеми. Відповідно до статті 14 Конституції України земля є основним національним багатством, що перебуває під особливою охороною держави [5]. Проте значення земельних ресурсів для існування й розвитку нашої країни поки що недооцінюється. На нинішній час земельні ресурси України потребують ефективного використання та відтворення. Землі притаманні специфічні особливості, які великою мірою впливають на ефективність її використання. Критичний рівень забрудненості, висока кислотність, вітрова і водна ерозії унеможливають відтворення земельних ресурсів. Насамперед, це стосується земель сільськогосподарського призначення, адже від їхньої родючості залежать урожайність та якість продукції, що можуть знизитися через нераціональне використання останніх. Сучасний розвиток й ефективність сільськогосподарського виробництва не відповідають потенційним можливостям його основного ресурсу — землі — внаслідок невідповідності суспільно-виробничих відносин, зокрема земельних, потребам сталого розвитку аграрного виробництва, який передбачає взаємне узгодження екологічних, економічних і соціальних чинників. У зв'язку з цим можна стверджувати, що відродження країни потрібно розпочинати з відтворення земельних ресурсів сільськогосподарського призначення, забезпечуючи баланс між розв'язанням соціально-економічних та екологічних проблем збереження землі. Тому проблема ефективного й раціонального використання землі завжди була і є в центрі уваги держави та землекористувачів.

Аналіз останніх наукових досліджень і публікацій. Використання земельно-ресурсного потенціалу в сільському господарстві досліджують такі вітчизняні вчені, як Д.І.Бабміндра, І.К.Бистряков, А.С.Даниленко, Д.С.Добряк, О.П.Канаш, А.Г.Мартин, Л.Я.Новаковський, М.Г.Ступень, А.М.Третьак,

* Науковий керівник канд. екон. наук, доц. А.Г.Мартин.

© Шевченко О.В., 2013.

М.А.Хвесик, М.К.Шидула та ін. Однак ряд аспектів цієї проблеми, зокрема таких, як раціональне використання, підвищення ефективності, відтворення та охорони земельних ресурсів, залишаються недостатньо висвітленими й потребують подальшого опрацювання.

Мета статті — проаналізувати сучасний стан і тенденції використання земельних ресурсів у сільському господарстві нашої держави, оцінити ефективність використання земельно-ресурсного потенціалу.

Виклад основного матеріалу. Стан земельних ресурсів України за роки незалежності значно погіршився й набув критичних рис. Це, передусім, стосується сільськогосподарських земель та їхнього ґрунтового покриву, який значною мірою втратив природні властивості саморегуляції [10]. Сільське господарство — одна з найбільших галузей народного господарства, що залучає природні ресурси в економічний обіг.

Україна є найбільшою країною Європи, звичайно, після європейської частини Росії. Її земельний фонд становить 60,35 млн га [8], або 5,7% території Європи і 0,5% площі земної кулі.

За даними Держземагентства України, станом на 1 січня 2013 року загальна площа земельного фонду держави становить 60 354,8 тис. га. За десять років, починаючи з 1 січня 2003 року, структура земельного фонду помітно змінилася. Зокрема, площа сільськогосподарських земель зменшилася на 280,9 тис. га. На 197,8 тис. га збільшилися площі лісів і лісовкритих територій. Крім того, забудованих земель стало на 66,9 тис. га більше, площа відкритих заболочених земель зросла на 32,9 тис. га, також збільшилася площа відкритих земель на 32,9 тис. га, площа територій, вкритих поверхневими водами зменшилася на 0,7 тис. га. Структуру земельного фонду наведено у таблиці 1.

1. Структура земельного фонду України*

Види основних земельних угідь та економічної діяльності	Площа земель по роках							
	2003		2005		2011		2013	
	усього, тис. га	щодо загальної площі України, %	усього, тис. га	щодо загальної площі України, %	усього, тис. га	щодо загальної площі України, %	усього, тис. га	щодо загальної площі України, %
Сільськогосподарські землі	43 057,7	71,3	42 985,8	71,2	42 791,8	70,9	42 776,8	70,9
Ліси та інші лісовкриті площі	10 413,5	17,2	10 475,9	17,4	10 601,1	17,6	10 611,3	17,6
Забудовані землі	2456,3	4,1	2458,3	4,1	2512,5	4,2	2523,2	4,2
Відкриті заболочені землі	947,2	1,6	957,1	1,6	979,9	1,6	980,1	1,6
Відкриті землі	1056,6	1,8	1056,6	1,7	1046,0	1,7	1040,6	1,7
Води	2423,5	4,0	2421,1	4,0	2423,5	4,0	2422,8	4,0
Разом (територія України)	60 354,8	100,0	60 354,8	100,0	60 354,8	100,0	60 354,8	100,0

* Показники розраховано і складено за даними [8].

Динаміку змін структури земельного фонду України за основними видами угідь та економічної діяльності з 2005 по 2013 рік показано на рисунку 1.

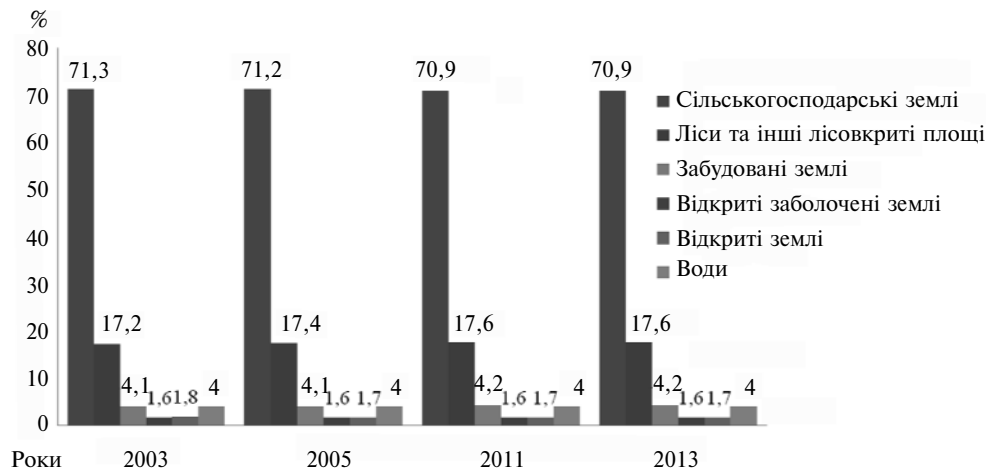

Рис. 1. Динаміка земельного фонду України з 2005 по 2013 рік
(за даними Держземагентства України)

Землі сільськогосподарського призначення розташовані на 2/3 території України. Їхня загальна площа становить 43 057,7 тис. га, або 71,3% загальної площі, що свідчить про високий рівень її освоєності. Найвища сільськогосподарська освоєність території у Запорізькій області — 90,3%, трохи нижча — в Миколаївській — 88,3, Кіровоградській — 87,5, Одеській — 85,3 і Дніпропетровській області — 85,1%. Найнижчий рівень сільськогосподарської освоєності території у Закарпатській області — 37,4%, дещо вищий в Івано-Франківській — 47,2, Рівненській — 49,1, Житомирській — 54,1 та Волинській області — 54,9%. Освоєння земель сільськогосподарського призначення в Україні наведено у таблиці 2.

2. Освоєння земель сільськогосподарського призначення в Україні станом на 01.01.2013 року*

Адміністративно-територіальні утворення	Загальна площа, тис. га	Площа суші, тис. га	Площа сільськогосподарських земель, тис. га	Площа ріллі, тис. га	Сільськогосподарська освоєність території, %	Розораність території, %
Автономна Республіка Крим	2694,5	2482,2	1882,1	1281,2	75,8	70,4
Області:						
Вінницька	2649,2	2605,8	2065,1	1726,4	79,3	85,6
Волинська	2014,4	1969,0	1081,5	673,2	54,9	64,2
Дніпропетровська	3192,3	3036,8	2583,2	2126,1	85,1	84,6
Донецька	2651,7	2609,3	2094,8	1652,4	80,3	81,0
Житомирська	2982,7	2934,2	1587,8	1098,8	54,1	72,5
Закарпатська	1275,3	1256,9	470,2	199,8	37,4	44,2
Запорізька	2718,3	2546,7	2300,0	1905,1	90,3	84,9
Івано-Франківська	1392,7	1369,3	645,8	390,7	47,2	61,9
Київська	2895,7	2713,9	1798,1	1356,1	66,3	81,3
Кіровоградська	2458,8	2381,9	2083,8	1763,3	87,5	86,6
Луганська	2668,3	2646,3	1956,7	1279,7	73,9	67,0
Львівська	2183,1	2140,3	1293,6	796,1	60,4	62,9

Продовження табл. 2

Адміністративно-територіальні утворення	Загальна площа, тис. га	Площа суші, тис. га	Площа сільськогосподарських земель, тис. га	Площа ріллі, тис. га	Сільськогосподарська освоєність території, %	Розораність території, %
Миколаївська	2458,5	2329,7	2056,6	1698,1	88,3	84,6
Одеська	3331,4	3120,1	2660,3	2072,5	85,3	80,0
Полтавська	2875,0	2726,6	2226,5	1770,5	81,7	81,7
Рівненська	2005,1	1961,8	963,6	657,3	49,1	70,6
Сумська	2383,2	2352,3	1740,1	1226,7	74,0	72,2
Тернопільська	1382,4	1363,1	1075,9	854,3	78,9	81,5
Харківська	3141,8	3081,1	2479,0	1927,0	80,5	79,7
Херсонська	2846,1	2415,2	2033,1	1776,8	84,2	90,2
Хмельницька	2062,9	2020,6	1604,2	1252,7	79,4	79,9
Черкаська	2091,6	1955,9	1487,2	1271,6	76,0	87,6
Чернівецька	809,6	790,8	482,3	331,7	61,0	70,5
Чернігівська	3190,2	3122,3	2125,4	1410,4	68,1	68,2
Україна	60 354,8	57 932,1	42 776,9	32 498,5	73,8	73,8

* Показники розраховано і складено за даними [8].

Важливе значення при аналізі сільськогосподарського природокористування має дослідження існуючої структури сільськогосподарських угідь (рис. 2). Станом на 01.01.2013 року рілля становить 32 498,5 тис. га, або 78,5% загальної площі сільськогосподарських угідь, що свідчить про високий рівень розораності земель. Перелоги займають 277,2 тис. га території, багаторічні насадження — 895,9 тис. га, сіножаті — 2411,5 тис. га, пасовища — 5474,5 тис. га. Найбільші масиви орних земель сконцентровані у Херсонській області — 90,2%, Черкаській — 87,6, Кіровоградській — 86,6 і Вінницькій області — 85,6%. Структуру земель сільськогосподарського призначення України наведено у табл. 3.

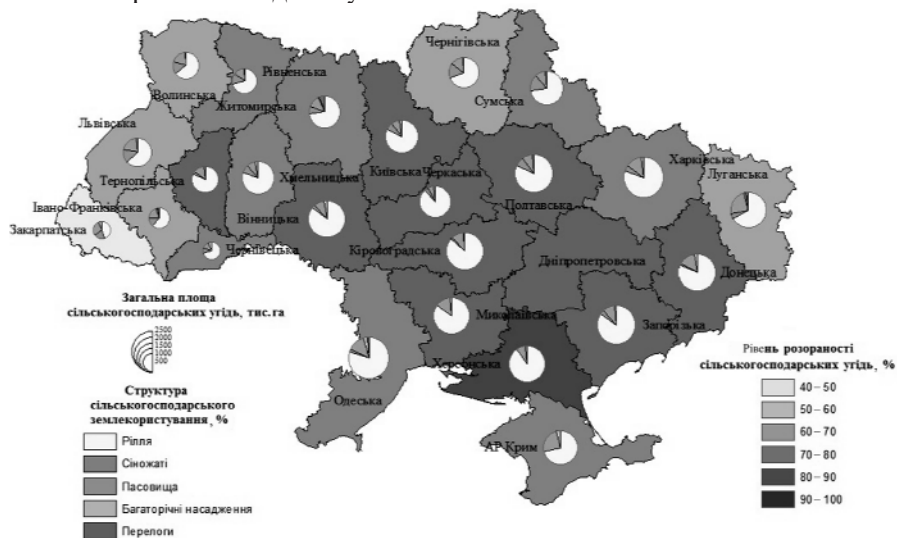

Рис. 2. Структура сільськогосподарського землекористування України

3. Структура сільськогосподарських угідь України*

Адміністративно-територіальні утворення	Загальна площа сільськогосподарських угідь, тис. га	Рілля		Сіножаті		Пасовища		Багаторічні насадження		Перелogi	
		тис. га	%	тис. га	%	тис. га	%	тис. га	%	тис. га	%
Автономна Республіка Крим	1795,0	1281,2	70,7	2,0	0,1	436,4	24,3	76,5	4,3	10,6	0,6
Області:											
Вінницька	2015,8	1726,4	85,6	50,6	2,5	186,3	9,2	51,2	2,5	1,3	0,1
Волинська	1048,9	673,2	64,2	161,0	15,3	203,1	19,4	1,1	—	—	—
Дніпропетровська	2514,2	2126,1	84,6	17,2	0,7	317,1	12,6	53,8	2,1	—	—
Донецька	2041,2	1652,4	81,0	42,5	2,1	287,7	14,1	57,9	2,8	0,7	0,1
Житомирська	1514,7	1098,8	72,5	127,5	8,4	187,5	12,4	23,3	1,5	77,6	5,1
Закарпатська	451,7	199,8	44,2	94,8	21,0	130,3	28,8	26,8	5,9	—	—
Запорізька	2243,7	1905,1	84,9	83,6	3,7	216,0	9,6	39,0	1,7	—	—
Івано-Франківська	631,4	390,7	61,9	83,2	13,2	129,1	20,4	16,3	2,6	12,1	1,9
Київська	1664,2	1356,1	81,5	116,7	7,0	134,9	8,1	44,7	2,7	12,4	0,7
Кіровоградська	2037,2	1763,3	86,6	24,0	1,2	224,1	11,0	25,8	1,3	—	—
Луганська	1909,4	1279,7	67,0	86,3	4,5	464,0	24,3	29,6	1,6	49,8	2,6
Львівська	1265,0	796,1	62,9	187,6	14,8	257,6	20,4	23,0	1,8	0,7	0,1
Миколаївська	2008,5	1698,1	84,5	3,9	0,2	267,2	13,3	36,2	1,8	3,1	0,2
Одеська	2592,3	2072,5	79,9	50,7	2,0	353,3	13,6	88,3	3,4	27,5	1,1
Полтавська	2168,2	1770,5	81,7	162,1	7,5	201,7	9,3	29,0	1,3	4,9	0,2
Рівненська	931,1	657,3	70,6	127,5	13,7	130,8	14,0	11,8	1,3	3,7	0,4
Сумська	1699,6	1226,7	72,2	281,1	16,5	167,2	9,8	24,4	1,4	0,2	0,0
Тернопільська	1048,4	854,3	81,5	27,9	2,7	144,7	13,8	15,2	1,4	6,3	0,6
Харківська	2418,6	1927,0	79,7	119,5	4,9	308,7	12,8	49,5	2,0	13,9	0,6
Херсонська	1969,5	1776,8	90,2	10,4	0,5	155,7	7,9	26,6	1,4	—	—
Хмельницька	1568,0	1252,7	79,9	135,8	8,7	136,6	8,7	41,6	2,7	1,3	0,1
Черкаська	1451,0	1271,6	87,6	65,2	4,5	78,4	5,4	27,0	1,9	8,8	0,6
Чернівецька	470,4	331,7	70,5	41,0	8,7	68,3	14,5	29,4	6,3	—	—
Чернігівська	2069,6	1410,4	68,2	308,3	14,9	283,6	13,7	24,4	1,2	42,3	2,0
Україна	41 557,6	32 498,5	78,2	2411,5	5,8	5474,5	13,2	895,9	2,2	277,2	0,7

* Показники розраховано і складено за даними [8].

Найменша площа ріллі в західній частині України — Закарпатській, Івано-Франківській та Львівській області. Частка орних земель у структурі сільгоспугідь становить відповідно 44,2, 61,9 і 62,9%, що пояснюється їхнім розміщенням у гірській частині держави.

Найважливіша властивість землі — родючість ґрунту — докорінно відрізняє її від інших засобів виробництва, проте продуктивність останньої залежить не тільки від природної родючості, але й від того, як її використовують. Інтенсивне сільськогосподарське використання земель призводить до зниження родючості ґрунтів через їхнє переущільнення (особливо чорноземів), втрати грудочкувато-зернистої структури, водопроникності тощо.

Питання раціонального використання земельних ресурсів та їхньої охорони є не лише великою сільськогосподарською, правовою та організаційною, але й складною науково-технічною проблемою. Структура використання земель, яка нині склалася, не відповідає сучасним господарським та екологічним вимогам. Зокрема, вид і способи використання земель сільськогосподарського призначення перестали відображати оптимальне співвідношення між природними умовами, цільовим призначенням земель та рівнем розвитку продуктивних сил, що й призвело до негативних тенденцій зміни якісного складу земельних ресурсів, особливо сільськогосподарських земель. Більша частина їх втрачає родючість (дуже низький і середній вміст гумусу), має підвищену кислотність або засоленість, піддається водній чи вітровій ерозії.

Районування (зонування) земель сільськогосподарського призначення є одним із заходів у галузі охорони земель. Стаття 179 Земельного кодексу України визначає районування як поділ території з урахуванням природних умов та агробіологічних вимог сільськогосподарських культур [2]. Згідно зі статтею 26 Закону “Про охорону земель” [1] природно-сільськогосподарське районування (зонування) земель включає поділ земель за цільовим призначенням з урахуванням природних умов, установлення вимог щодо раціонального використання земель відповідно до району (зони) та ін.

Районування (зонування) земель здійснюється за такими критеріями:

природно-сільськогосподарське — ступінь тепло- та вологозабезпеченості території, гідротермічний коефіцієнт, сума активних температур вище +10°C, склад і характеристика ґрунтів (питома вага еродованих, гідроморфних, засолених, підтоплених ґрунтів тощо) та ступінь дренажності території;

еколого-економічне — рівень перетворення природного середовища, його стійкість проти антропогенного навантаження й ступінь ураженості території негативними геологічними процесами;

протиерозійне — інтенсивність ерозійних процесів, їхні причини, ступінь і динаміка еродованості ґрунтів, однотипність протиерозійних заходів;

інші види — кількісний вміст токсичних забруднювальних речовин (пестициди, важкі метали, радіонукліди тощо), мікроелементів та ступінь придатності ґрунтів для вирощування сільськогосподарських культур [6].

Природно-сільськогосподарське районування України 1985 року привело до виділення 198 природно-сільськогосподарських районів, кожен з яких є первинною одиницею поділу природного середовища в межах окремої адміністративної області. Природно-сільськогосподарський район надає можливість для наукового розроблення у його межах агропромислових класифікацій ґрунтів і земель, вивчення динаміки основних властивостей ґрунтів у часі, розроблення схем раціонального використання земельних ресурсів.

Уточнене природно-сільськогосподарське районування України є основою для техніко-економічного обґрунтування використання та охорони земель адміністративно-територіальних утворень, систем ведення сільського господарства, а також для складання проектів землеустрою.

Із метою продуктивного природно-ресурсного потенціалу пропонується здійснити балогектарну оцінку сільськогосподарських угідь.

Згідно зі статтею 199 Земельного кодексу України бонітування ґрунтів — це порівняльна оцінка якості ґрунтів за їхніми основними природними властивостями, які мають сталий характер та суттєво впливають на врожайність сільськогосподарських культур, вирощуваних у конкретних природно-кліматичних умовах. Бонітування ґрунтів проводиться за 100-бальною шкалою. Вищим балом оцінюються ґрунти з кращими властивостями, які мають найвищу природну продуктивність [2].

На основі матеріалів бонітування ґрунтів (шкали бонітету ґрунтів, розробленої в 1992 році для орних земель, багаторічних насаджень, сіножатей і пасовищ) і матеріалів кадастрового обліку (площі сільськогосподарських угідь) розраховано за допомогою формули балогектари для кожного природно-сільськогосподарського району.

$$B_r = P \times B,$$

де B_r — балогектар природно-сільськогосподарського району;

P — площа природно-сільськогосподарського району; B

B — бал бонітету природно-сільськогосподарського району.

Наведені нижче картосхеми показують, що найвищий показник балогектарної оцінки ріллі, багаторічних насаджень і пасовищ у центральній та південно-східній частинах України, а сіножатей, навпаки, — в західній, південній і північно-східній частинах держави (рис. 3—6).

Однією з найактуальніших проблем стабілізації й подальшого пришвидшеного розвитку виробництва у сільськогосподарських підприємствах будь-якої форми власності є підвищення його ефективності. Ефективність виробництва — узагальнююча економічна категорія, через яку проявляється дія об'єктивних економічних законів і яка показує результативність виробництва. Зростання економічної ефективності аграрних підприємств — першочергове

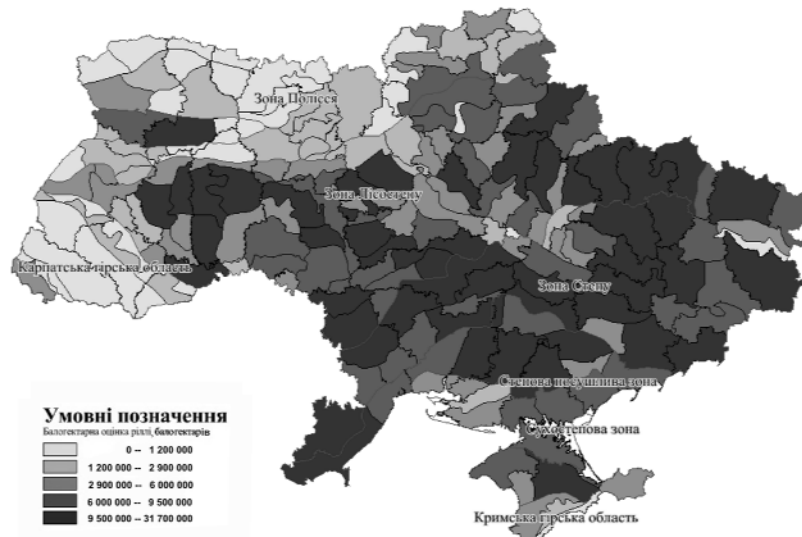

Рис. 3. Картосхема балогектарної оцінки ріллі України

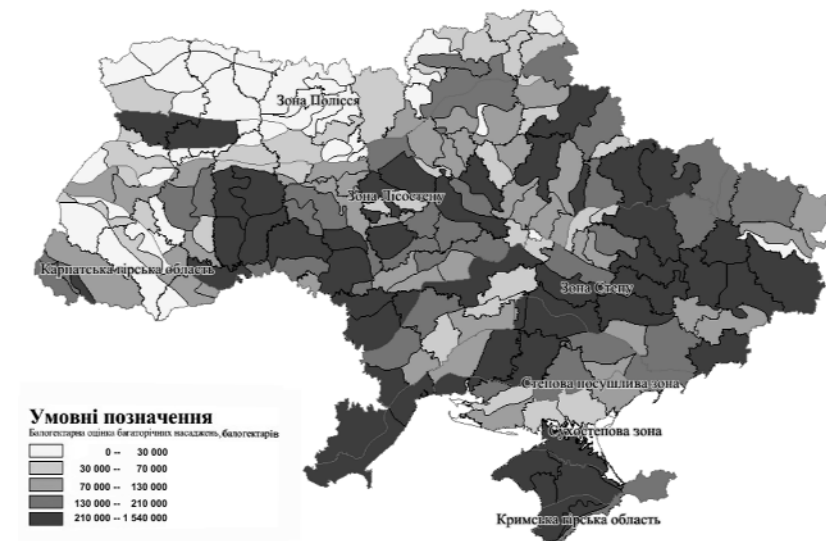

Рис. 4. Картохсхема балогектарної оцінки багаторічних насаджень України

завдання аграрного сектора економіки. Одним із головних чинників підвищення ефективності сільськогосподарських підприємств є неухильне збільшення виробництва продукції при одночасному скороченні затрат праці та витрат матеріальних засобів на одержання одиниці продукції. В сільському господарстві економічна ефективність — це одержання максимальної кількості продукції з кожного гектара землі, від кожної голови худоби при найменших затратах живої й уречевленої праці [7].

У результаті бонітування ґрунтів по областях і природно-сільськогосподарських районах та реалізованої кількості продукції визначено її виробництво з 1 га в регіонах України (табл. 4). Із наведених даних видно, що найбільше продукції з 1 га вироблялося у Закарпатській та Івано-Франківській областях, а найменше — в Київській і Полтавській.

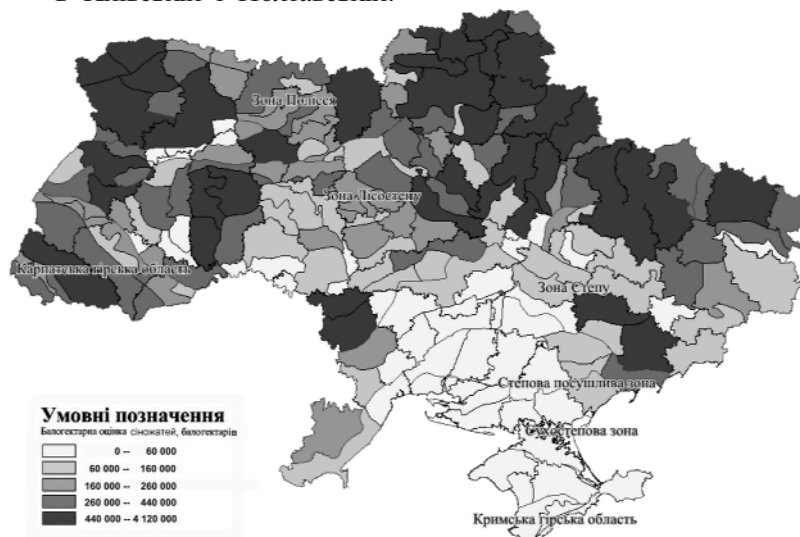

Рис. 5. Картохсхема балогектарної оцінки сіножатей України

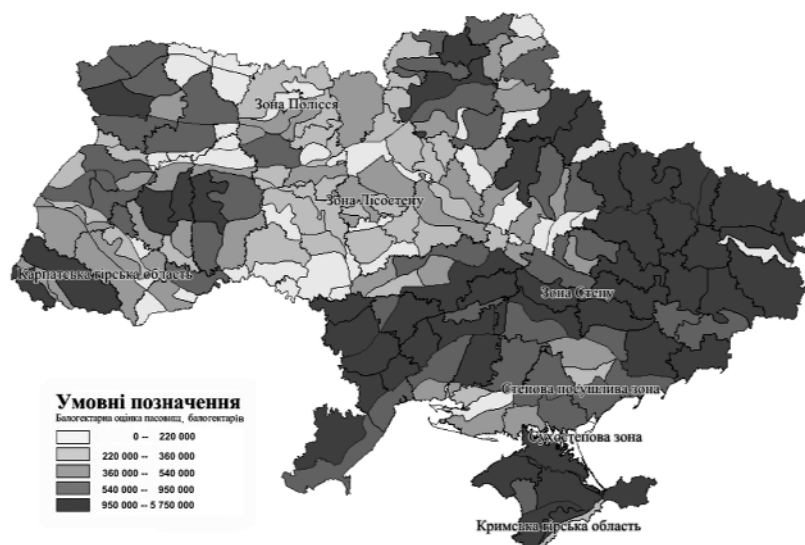

Рис. 6. Картохема балогектарної оцінки пасовищ України

4. Статистика виробництва продукції з 1 га*

Адміністративно-територіальні утворення	Площа ріллі, тис. га	Середні показники бонітування по областях і природно-сільськогосподарських районах	Балогектари ріллі	Кількість реалізованої продукції, тис. т	Виробництво продукції, т/га
Автономна Республіка Крим	1281,2	37	47 404,4	794,1	59,7
Області:					
Вінницька	1726,4	40	69056	2105,0	32,8
Волинська	673,2	28	18 849,6	206,5	91,3
Дніпропетровська	2126,1	46	97 800,6	1367,3	71,5
Донецька	1652,4	49	80 967,6	826,7	97,9
Житомирська	1098,8	27	29 667,6	443,4	66,9
Закарпатська	199,8	41	8191,8	23,0	356,2
Запорізька	1905,1	36	68 583,6	1114,0	61,6
Івано-Франківська	390,7	38	14 846,6	145,9	101,8
Київська	1356,1	38	51 531,8	3096,8	16,6
Кіровоградська	1763,3	51	89 928,3	1799,1	50,0
Луганська	1279,7	40	51 188,0	514,4	99,5
Львівська	796,1	29	23 086,9	362,9	63,6
Миколаївська	1698,1	40	67 924,0	1151,7	59,0
Одеська	2072,5	49	101 552,5	1483,9	68,4
Полтавська	1770,5	47	83 213,5	2612,2	31,9
Рівненська	657,3	29	19061,7	277,9	68,6
Сумська	1226,7	39	47841,3	1106,6	43,2
Тернопільська	854,3	44	37 589,2	927,8	40,5
Харківська	1927,0	52	100 204,0	1579,6	63,4
Херсонська	1776,8	34	60 411,2	806,1	74,9

Продовження табл. 4

Адміністративно-територіальні утворення	Площа ріллі, тис. га	Середні показники бонітування по областях і природно-сільськогосподарських районах	Балогектари ріллі	Кількість реалізованої продукції, тис. т	Виробництво продукції, т/га
Хмельницька	1252,7	46	57 624,2	1110,9	51,9
Черкаська	1271,6	55	69 938,0	1965,4	35,6
Чернівецька	331,7	53	17 580,1	176,4	99,7
Чернігівська	1410,4	33	46 543,2	1312,0	35,5
Україна	32 498,5			27 309,6	

* Показники розраховано і складено за даними [8, 9].

Нині в Україні склалася критична ситуація з охороною земель. Прогресують деградація ґрунтів, ерозія й техногенне забруднення. Водній і вітровій ерозіям піддається третина загальної площі сільськогосподарських угідь. Надмірні сільськогосподарська освоєність та розораність території — один з головних чинників, які дестабілізують екологічну ситуацію у нашій державі.

Продовжується тенденція до зниження в ґрунті гумусу через зменшення внесення органічних і мінеральних добрив, значне скорочення площі зернобобових та багаторічних бобових трав тощо. Особливо прикрим є те, що тепер так господарюють не тільки приватні орендарі на приватних землях, але й державні та комунальні підприємства й установи на землях державної власності. Останнім часом стало поширеним явищем нехтування сівозмінами і вирощування сільськогосподарських культур із грубим порушенням науково обґрунтованих норм їх чергування або навіть беззмінних посівів. Високий рівень розораності угідь, а також розширення посівів енергонасичених культур (соняшник, ріпак тощо), незадовільний стан лісозахисних смуг призвели до стрімкого розвитку ерозійних процесів. За статистикою, переважна більшість земельних ділянок використовується для ведення товарного сільськогосподарського виробництва приватними орендарями на умовах оренди і взагалі без будь-якої науково обґрунтованої ротації сівозміни [3].

З метою збереження та відтворення родючості ґрунтів, їхнього захисту від водної й вітрової ерозій, руйнівних наслідків повеней і підтоплення, а також від інших видів деградації необхідне обов'язкове фінансування державних та регіональних програм з охорони земель.

Тенденція погіршення стану земельних ресурсів потребує підпорядкування земельних відносин головній меті — забезпеченню всебічної охорони цього основного національного багатства України. Цьому повинні слугувати відповідні програми розвитку земельних відносин і використання та охорони земель. Такі програми мають ґрунтуватися на системі правових і нормативних документів, які регламентують організаційні та економічні аспекти розвитку земельних відносин, зокрема їхній землевпорядний механізм. Земельні відносини покликані сприяти подоланню наявних недоліків господарювання, розв'язанню екологічних і соціальних проблем [4].

Висновки. Загалом, оцінюючи сучасний стан земельних ресурсів, можна стверджувати, що головною проблемою земельного фонду України є його нерациональне використання, особливо у сучасному сільському господарстві.

Для того щоб цього уникнути, передусім, потрібно налагодити ефективний моніторинг земель, підвищити їхню продуктивність за допомогою науково обґрунтованої організації території в кожному сільськогосподарському підприємстві, звернувши особливу увагу на запровадження сівозмін, а також правильність вибору технології обробітку ґрунту й удобрення сільськогосподарських культур і, головним чином, запобігати несприятливим фізико-географічним процесам (ерозія, перезволоженість, засолення, висушення, солонцюватість).

Список літератури

1. Закон України “Про охорону земель” : прийнятий 19 червня 2003 року № 962-IV [Електронний ресурс] : Законодавство України. — Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/962-15>.
2. Земельний кодекс України : прийнятий 25 жовтня 2001 року № 2768-III [Електронний ресурс] : Законодавство України. — Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2768-14>.
3. Зінченко Т.Є. Сучасний стан використання земельних ресурсів агломерацій / Т.Є.Зінченко // Наук. вісн. НЛТУ України. — 2011. — Вип. 21.12. — С. 115—122.
4. Канаши О.П. Земельні ресурси і земельні відносини: пріоритети, екологічні та економічні аспекти / О.П.Канаши // Землеустрій і кадастр. — 2011. — № 3. — С. 23—27.
5. Конституція України : прийнята 28 червня 1996 року № 254к/96-ВР // Відом. Верхов. Ради України (ВВР) — 1996. — № 30. — Ст. 141.
6. Кузьменко М. Хто зобов’язаний здійснювати районування земель сільськогосподарського призначення? / М.Кузьменко // Агробізнес сьогодні. — 2010. — Вип. 24. — С. 19—22.
7. Факторний аналіз ефективності аграрних підприємств України / [Ю.С.Коваленко, І.В.Охріменко, О.В.Демченко, О.Ю.Грищенко] // Економіка АПК. — 2007. — № 4. — С. 60—67.
8. Фондові дані Держземагентства України: форма б-зем. державної звітності станом на 01.01.2013 року [Електронний ресурс] : Законодавство України. — Режим доступу: <http://www.dazru.gov.ua>.
9. Фондові дані Державної служби статистики України. Основні економічні показники виробництва продукції сільського господарства в сільськогосподарських підприємствах за 2011 рік [Електронний ресурс] : Законодавство України. — Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>
10. Черніцький О.З. Еколого-економічні механізми захисту земельних ресурсів від деградаційних процесів у ринкових умовах / О.З.Черніцький, Д.С.Добряк. — К. : Урожай, 2007. — 144 с.

Исследованы современная структура земельного фонда Украины и его динамика. Определены показатели эффективности использования и воспроизводства земель сельскохозяйственного назначения в современных условиях хозяйствования. Проанализирована эффективность использования земельно-ресурсного потенциала в региональном разрезе.

The modern structure of land resources of Ukraine and its dynamics are investigated. Performance indicators of reproduction and use of agricultural land in the economy are defined. The analysis of the efficiency of use of land and resource potential in the regional context is made.